

Duovddamuitu sámi boazodoalus – Sápmelaš boazodoalu kulturdiehtovuogádat Jávrrušduoddara orohagas Davvi-Suomas

KLEMETTI NÄKKÄLÄJÄRVI

1. Álggahus

Dovddus amerihkálaš geográfá Jared Diamond jagi 1999 Pulitzer-bálkkašumi vuotán girjjistis oaidná, ahte kultuvrralaš sierralágánvuodaid miehtá máilmmi sáhtta čilget birastahtti luondduresurssaid ja eatnandiehtaga vuodul. Diamonda mielde birastahtti resursavuodut meroštallet ealáhusaid, daid bakte borramuša, fievruid, gilvvašattuid, nállašuhtti elliid, gaskavuodaid eará álbmogiidda ja maid oskku. Dáid vuodul hápmahuvve sierra kultuvrrat (Diamond 2003: 142–170). Diamonda oaidnu ii leat goit biras-deterministtalaš, muhto vuolggasadjin lea kultuvrra hápmahuvvan olbmo ja birrasa (duovdaga) vuorrováikkuhusas.

Sámi servošiid kulturgárganeami proseassa vuolga oktasaš sámi-suoma vuoddoálbmoga eallimis dihto kulturbirrasiin (s. 1500–1000 oáá) ja dan maŋnel oktilaš sámiálbmoga eallimis dan biedganeami rádjai (s. 1000 oáá –700 máá) ja sierraneamis sierra sámi servošiidda miehtá sámieatnama (Korhonen 1981: 27). Aiddo dán hádjáneami maŋnel, go dálá Sápmi hápmahuvai, lea dárbbatlaš čilget báikkálaš sámi servošiid kultuvrra hápmahuvvama eatnandiehtagiin ja topográfalaš dagaldagaid mielde. Sámi boazodoallokultuvrraid vuolggasadji lea leamaš sápmelaš bivdoálbmoga áigge čohkiidan kulturkapitála gottis ja dan seatnadeamis ja dálá sámi boazodoallokultuvrra oktasaš gielalaš ja kultuvrralaš ovttalágánvuodat bohtet buore muddui dán áiggis. Viiddes sámieanan ii leat duovdagiiddis ja topografijas dáfus ovttalágán ja duovdatiippat leat buktán sierralágán variašuvnnaid sámi boazodoallokultuvrii.

Dát artihkal gullá kulturanthropologiiija ja -geografiiija suorgái. Dutkan-teorehtalaš ulbmilin lea gárgelit duovddamuitu teorehtalaš málle sápmelaš boazodoalu kulturdiehtovuogádaga, kultuvrralaš diehtodáiddu šaddama ja diehtosirdima dutkamii ja duođaštit málle doaimbivuoda dáhpusdutkamušas mikrodási konteavsttas. Kulturdiehtovuogádagain dárkkuhan kultuvrra dieđu ja máhtu šaddama, mii doallá sisttis kultuvrra váimmuselemeanttaid, mat dahket servoša vieruin ja doaimmain iežas earenoamáš kultuvrra.

Artihkal voajulduvvá addit kultuvrralaš oppalašgovvádusa mot sápmelaš boazobargu šaddá duovddamuitu mielde dutkanguovllus, Jávrrešduoddaris. Go báikkálaškultuvra ja boazobargomálla vođđuduvvaba mánggabeallásaš kultuvrralaš ja birasdagaldagaide, de ášši galgá geahčaduvvot holisttalaš teorehtalaš málle bakte, mii ovttašhtá boazosápmelaš kultuvrra dagaldagaid. Artihkal duođašta mot duovdaga áiccadeapmi šaddá, mot duovddamuitu adnojuvvo, gárganahattojuvvo ja mot duovdaga áiccadeapmi gullá báikkálaš boazosápmelaš kultuvrra kulturdiehtovuogádahkii.

Ulbmilin lea maid buktit duovddadoahpaga viiddit teorehtalaš ságastallamii antropologiiijas ja sámi kultuvrra dutkamušas. Artihkkala áiggálaš olli lea 1930-logu rájes gitta jahkái 1995, goas Suopma searvvai Eurohpa uniovdnii. Dán artihkkalis leat ráddjejuvvon eret ekonomalaš antropologiiija dagaldagat: juohkin, lonuheapmi ja gávppašeapmi, daningo dat livčče sevnjodahtán sámi boazodoalu kultuvrralaš vuogádagaid, struktuvraid ja sárgosiid.

Kultuvrra gárganeami ja hápmahuvvama geahčadettiin galgá váldit vuhtii eallin- ja kulturbirrasa, ealáhusaid, resursavuodu, birastahtti kultuvrraid ja eatnandiehtaga. Guovddáš geahčadansadjin badjána ná olbmo intrakultuvrralaš vuogáidupmi ja gárganeapmi birrasii ja dan diliide. Guovddášgažaldat laktása jurdagii duovdagis olbmo ja birrasa gaskavuoda gorrin ja kultuvrra ja luonddu gaskavuoda gorrin. Jurdda man mun buvttán ovdan lea, ahte kultuvra váikkuha mot duovdda lea hápmahuvvan ja mot dat oidnojuvvo.

Dutkamuša gieddeberggut leat dahkkon jagiid 1986–2007. Artihkal vođđuduvvá iežan kulturanthropologiiija suorggi nákkosgirjji gieddebergguide ja giehtačállosii (Nákkäläjärvi 2008). Materiála lea čoggon sulaid 20 boazosápmelačča jearahallamiin. Jearahallon olbmot leat bargan bohccuiguin unnimusat logi jagi ja sii leat gullan guovllu sámi boazoservošii ja kultuvrii mánnávuoda rájes.

Dát artihkal lea lađastallon nu ahte álggahus-kapihttalis (kap. 1) buktojuvvo ovdan dutkančuolbma kulturgeografija ja sámi kultuvrra gárganeami konteavsttas sihke dutkanmateriála. Das manjel meroštallojuvvo dutkanguovlu ja dan osolaččat (kap. 2) ja dutkanguovllu kulturhistorjjálaš gárganeami váldosárgosat (kap. 3). Váldoteoriija, duovddamuitu ja dasa gullevaž doahpagat sihke teorehtalaš málle čilgejuvvojit govusin ja deakstan čuovvovaš kapihttalis (kap. 4). Analysaoasis heivehuvvo materiála dutkanteoriijai ja analysa buktojuvvo ovdan govvošiiguin ja informánttaid jearahallamiiguin guovtti kapihttalis (kap. 5 ja 6). Teorehtalaš ságastallamis (kap. 7) buktojuvvojit ovdan muhtin boazodoalus bargojuvvon antropologalaš dutkamušaid teorehtalaš váilivuodát boazosápmelaččaid ja álgoálbmogiid kultuvrra čilgemis earenoamážit veardidettiin dasa mot iežan hábmen duovddamuitu teoriija lea eambbo čiekŋudahtti ja anolaš. Manimus kapihtal lea loahpahuš, mii ii vikkage leat čoahkkáigeassu, muhto buorebutge geahčastat sámi boazodoalu boahteáigge dutkanhástalusaide (kap. 8).

2. Dutkanguovlu Jávrrešduottar

Dutkanguovlu gohčoduvvo Jávrrešduottarin ja dat lea Suoma bealde Eanodaga suohkana nuortasiin. Viidodahkii gullá Näkkela bálgesa davvioassi (gč. Jávrrešduottarguovllu kártta). Duovdagiiddis dáfus Jávrrešduoddara guovlu gullá duottarguvlui, mas duolba várit molsašuddet ja daid gaskkas leat vuomit. Viidodaga ravddas leat Jávrrešduoddarat, mat ollet Norgga beallái. Dutkanguvlui leat mihtilmasat unna jávrrázat, jeagge- ja duottaršattut lagežiiddisetguin, skirriideasetguin ja gaskasiiddisetguin (govva 1).

Jávrrešduoddara guovllu boazosápmelaččat juohkásit siiddaide ja sin leat gohčodan geográfalaš sajádagaset mielde oarje- ja nuortasiidda olbmuide. Bievrrašjoga oarjjabealde guođohit bohccuideaset *oarjánat* ja nuorttabealde *nuorttuhat*. Sin leat gohčodan maid geasseorrunbáikkiideaset mielde *bievrrašjávrelažžan* ja *galggojávrelažžan*, sogaid, daid njunnošiid ja bonddiid mielde omd. *heaikálažžan* ja *vilgonin*. Dálá áigge siiddat gohčoduvvojit maid válloorungiliideaset mielde *näkkellažžan*, *vuottesjávrelažžan* ja *njunnáslazžan*, daningo siiddaid dálveguohtoneatnamat leat máinnašuvvon orrungiliid lahka. Váldosiiddaid rátket ein unnit dálvesiiddaide (gč. Jávrreš-

Govva 1. Jávrrešduottarlaš kulturduovdda. Govveaddji: Markku Kauranen jagi 2000.

duottarguovllu kárta). Guovllu buot boazodoallit leat sápmelaččat. 1960-logu loahpageahčái buot siiddaid váldobargogiellan lei davvisámegiella ja das maŋnel Näkkela siidda bargogiellan molsahuvai suomagiella go fas Njunnása ja Vuottesjávrra siiddain davvisámegiella seailui váldobargogiellan. Guovllu boazosápmelaččat hupmet davvisámegiela oarjesuopmana, mii spiehkkaš unnánaš Guovdageainnu váldosuopmanis. Jagi 1960 rádjái suomelaččaid boazodoallu lei oba unni Näkkela bálgesa viidodagas.

3. Boazodoallu Jávrrešduoddara orohagas historjjálaš áigge

Suomas bohccuiguin sáhtta bargat gii beare boazodoalloguovllus, mii gokčá Sámi leana ja Oulu leana davvioasi. Norggas ja Ruotas dušše sápmelaččat sáhttet bargat ealáhussan bohccuiguin. Teorijat boazodoalu álgo-boahtimišas ja historjjás molsahuvvet diffušovnnas endogenalaš hypotesaide. Váddáseamos orru leame meroštallat boazodoalu agi ja álgo-boahtimiša. Ovttaoavilvuolta lea das, ahte bohccuiguin bargan lea gár-

ganan goddebivddus. Boazodoalu agi ja álgoboahtimiša čielggadeapmi leanai hui hásttuheaddji bargu, daningo arkeologalaš dutkamuš Davvi-Fennoskandias lea unni; suvra eananvuodđu smoarru orgánalaš materiála ja čállojun historjá ollá dušše gaskaáigái.

Vuosttaš čálalaš dokumeanta sápmelaččaid boazodoalus Jávrrušduoddaris lea jagi 1750, mas čállojuvvui, ahte sápmelaš boazodoallit johte juohke gease Jieknameara riddui. Boarráseamos čálalaš diehtu guovllus lea jagi 1579, goas okta Ruošša beale sápmelaš oappáinis muotkkui Jávrrušduoddarii 57 heakka boazočorragiin. (Itkonen 1984: 115, 225, 258.) Jagi 1751 Ruotta-Suoma ja Danmárku-Norgga gaskii dahkkojuvvon Strömstada rádjesoahpamuša lassibeavdegirjjis, lappekodicillas, sápmelaččaide dáhkiduvvui vuoigatvuohta rasttildit ráji ealáhusaideaset olis. Rádjesoahpamušas Ruotta-Suoma ja Danmárku-Norgga rájit gessojuvvoje mañit áigge hápmáseaset. Stáhtat dáhkide sápmelaččaide rasttildit rájiid bohccuideasetguin ja maiddá bivdo- ja gávppašandárkkuhusas. Dát vuoigatvuohta bisttii jagi 1852 rádjegiddema rádjái. Lassibeavdegirji lea gohčoduvvon sápmelaččaid Magna Chartan. (Nickul 1970: 207, Ruong 1971: 62, Arell 1977: 287, 302, Korpijaakko-Labba 2000: 134.)

Strömstada soahpamuša rádjersttildeami vuoigatvuohta Suoma ja Norgga gaskka gomihuvvui jagi 1852 ja Suoma ja Ruota gaskkas jagi 1889. Máinnašuvvon rádjegiddemat loahpahe árbevirolaš johtima ja dagahe stuora rievdadusaid sámi guovllu orrumii. (Aarseth 1989: 64–78, Korpijaakko-Labba 2000: 133, 142–147, Pennanen 2002: 138–139.) Boazosápmelaš šattai válljet goappá riikka olmmoš son háliidii leat, iige seamma olmmoš sáhtán bargat bohccuiguin goappaš riikkain. Rádjegiddemat dagahe stuora nuppástusaid maiddá dutkanguovllustan. Eanodaga sápmelaččat eai sáhtán johtit šat ovddeš geasseguhtoneatnamiidda Jieknameara riddui, gosa ledje hárvánan. Guovdageainnu sápmelaččat fas eai sáhtán johtit dálváii ovddeš árbevirolaš dálveeatnamiidda Eanodaga goahccevuovdeeatnamiidda ja vel das luksa. (omd. Itkonen 1984: 124, 228, Smith 1938: 131, Aikio, S. 1992: 202, 207.)

Dálá Jávrrušduoddara boazosápmelaččaid máttuide nuppástus lei hirbmat stuoris. Sii šadde buhttet ovddeš guhtoneatnamiid ođđa eatnamiin ja guođohanviidodat gáržžui. Dán mielde sin etnoekologalaš leađmma sadjái bohte ođđa leađmmat ja sii šadde oahppat dádjadit, guođohit ja johtit ođđa

viidodagas. Etnoekologalaš leađbma čujuha báikkálaš kultuvrra luonddu-, kultur- ja sosiálabirrasii. Dat lea ealáhusaid vuodđu ja dat lea šaddan luonddu, teknologijaid, ekonomalaš, árbevirolaš ja kultuvrralaš resurssaid vuodul. (Barth 1956, Hardesty 1972.) Čuđiid ja juobe duháhiid jagiid áigge hápmahuvvan boares máhtut ledje ávkkálaččat ođđa viidodagain, muhto maiddáai aivve ođđa máhtuid šadde oahpahallat. Mearragáddái johtima sadjái bođii johtin stuora jávrriid lahkosiidda, Bievrrašjávraí ja maŋŋel maid Galggojávraí, mat sulastahtiiga veaháš mearragátti. Boazodoalu jahkásaš sykla fertii ordnejuvvot ođđasit ja heivehuvvot ođđa guohton-diliide. Šattolašvuohta, topografija ja mikrodálkkádat ledje sierralágánat go ovddeš guohtoneatnamiin. Bohccuide ođđa eatnamat ja jahkásaš sykla-viidodagat ledje stuora šohkka – ja boazosápmelaččaide lei váttis oahpahit bohcco fisiologalaš sykla vuogáiduvvat ođđa guovlluide ja diliide. Ovdal rádjegiddema guottetbáikkit ledje mearragáttis. Aivve ođđa dilli bohccuide ja boazodolliide lei divreáigi, daningo mearragáttis eai lean divrrit. Bohccot ohcagohte divresuoji biekkus duoddariin.

Guohtoneatnamiid ja luondduresurssaid atnu gáibidii fuolalaš plánema ođđa dilis. Go dálve- ja geasseeatnamat ledje lahkálaga ja guohtoneatnamat ledje gáržžibut go ovdal, de boazobargit šadde plánet dárkket buoremus vugiid mielde guohtoneatnamiid suodjaleami váste ja vai bohccuide lei dárbahassii biebmu. Boazobarggus šattai mihá intensiivvalaččat go ovdal, daningo boazobargit šadde guođohit ja cakkadit bohccuid mannamis Norgga beallái. Norgga ja Suoma gaskii huksejuvvui boazoáidi easka jagiid 1952–1956. Bohcco dábiid dovdamis, biologijias ja olgguldas hámi (identifiserema) dieđus šattai vel deháleabbo go ovdal. Buot bohccot eai vuogáiduvvan ođđa dillái ja eallit guđđojun bohccot válljahuvve dađi mielde mot dat vuogáiduvve ođđa duovdagiidda. Oba bondde lei meahcis ja duoddaris čuovvume bohccuid jahkásaš jahkodatgierddu (gč. govvosa 2).

1960-logu rádjái sápmelaččat orro gođiin ja eallin vuodđuduvai bohcco ja olbmo jahkásaš syklii. Oba bondde jahkodatjohtin nogai go sápmelaččat muotkugohte giliid dáluide orrut. Dánnai maŋŋel bonddet mutko duohta dilis oba geassái geasseguohtoneatnamiidda dehege johtin joatkahuvai, muhto rievddai diliid geažil. Dálvveáigge boazobargu lei dievdduid bargu, nisssonolbmot báhce dállostallat ja válde vára mánáiddivššus. Dálostallan rievdadii boazosápmelaš kultuvrra sohka beallerollaid lagabui

Govva 2. Goadástallan geasseguohtoneatnamiin Bievrrašjávrris 1900-logu álggus. Govvejeaddji ii leat diedus ja govva lea Klemetti Näkkäljárvi priváhta govvaarkiivvas.

váldokultuvrra árbevirolaš sohkaallevuogádaga, mas eamidis lei ruovt-tubarggu ovddasvástádus ja isit dinii ruđa barggus. Rievdadus ii lean goitge ná alvvus sámiid sohkaeallerollain go váldokultuvrra vuogádagain. Sámi nissonolbmuid boazobarggut báhce unnibun dálvet, muhto geasseguohtoneatnamiin ja boazobarggu jahkodatdáhpusain maiddái nissonolbmot ledje boazobarggus mielde seamma ládje go ovdal dáluide muotkuma. Jos herggiid válde šilljui dápma vástede dehe eará dihte, de daid sirdin lei eamida ja mánáid bargu. Nissonolbmot maid duddjoje bearraša bivuid dego goahteáiggenai. Ovdal go mohtorfievrrut márre boazoealáhusa sisa dáluide muotkuma mañjel, de bearraša isit sáhtii šaddat leat boazobargguid dihte guhká eret bearraša luhtte, daningo meahccái šattai čuoigat ja guhkes gaskkaid dihte doppe maid šadde idjadit oba mihá dávjá.

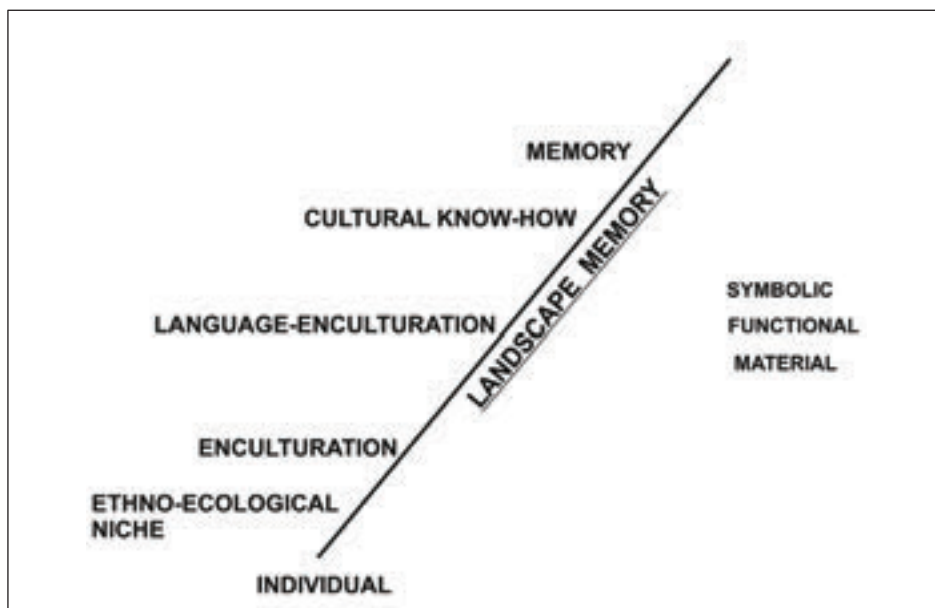
4. Duovddamuitu teorehtalaš dutkanmállen

Simon Schama lea luovvan girjjistis (1996) *Landscape and Memory* doahpaga *duovddamuitu (landscape memory)*, mainna son čujuha duovdagiid šaddat kultuvrralaččat muitima bakte. Schama ii ieš joatkán doahpaga teorehtalaš ovddos gárgeheami, muhto su jurdda lea bohciidahtán ságastallama

duovdaga ja muitima gaskavuođa goris. Guovddášdoaba duovddamuittus lea kulturduovdda, mii lea mávssolaš doaba dutkkadettiin olbmuid ja servošiid gaskavuođa gori sin etnoekologalaš leđbmii ja čielggadettiin makkár mearkkašumiid kultuvrrat addet iežaset birrasiidda. Antropologiijas duovdda lea ortniiduvvan rápmavuohkin, mii addá midjiide dieđu mot antropologa buktá iežas dutkamuššii duovdaga (omd. nu ahte govvida dihto olbmuid duovdaga). Duovddadoaba lea adnon čujuhit dan mearkkašupmái, maid báikki olbmot addet sin kultuvrralaš ja fysikálalaš birrasii. (Hirchs 1995: 1–5.) Dán lahkonanvuogis dutkojuvvojit earenoamážit duovdagii gullelaš mearkkašumit, mot dát mearkkašumit leat šaddan, gárganan ja mot dat mutojuvvojit.

Duovddamuittu teorehtalaš málle govviduvvo govvošis 1. Duovddamuittu gárganepmi lea vuohččan individuála proseassa, man bakte *ovttaskas olbmo (individual)* fidnomáhttu gárgana. Duovddamuitoproseassa laktása ovttaskas olbmo kulturjovkui, sohkiid ja servošii, mat addet ovttaskas olbmui dieđu. Duovddamuitu lea buhttemeahttun boazosápmelažžii ja fidnomáhttu gáibida aŋkke muhtin oassái ipmárdusa ja máhttu govvošis 1 ovdanbuktojuvvon dagaldagaid mielde.

Govus 1. Duovddamuitu dynámalaš proseassan (Näkkäljärvi 2008).

Ovttaskas olbmo máhtut gárganit su eallima áigge. *Duovddamuittu* vuodđu lea olbmo *etnoekologalaš leađbma (ethno-ecological niche)*. Duovddamuittu vuodđuduvvá leađbma áiccadeapmái, muitimii ja muosáheapmái. *Enkulturašuvdna (enculturation)* lea primára mekanisma, man bakte mearkašumit, doaimmat ja dáhpáhusat laktojuvvojit duovdagii dehe leđbmii. Enkulturašuvdna lea kulturantropologiiija doaba, mii čujuha dan prosessii, man bakte olmmoš oahppá kultuvrras, rohhtahuvvá dasa (gč. omd. Herskovits 1958, Mead 1963). Doaba seaguhuvvo dávjá sosiologalaš doahpagii *sosialisašuvdna*, mii čujuha eanas dan prosessii, man bakte ovttaskas olmmoš šaddá álbmotlaš riikkavuložin. Muhtin dutkit, earenoamážit kognišuvdnadieđaolbmot, oidnet oahppama dáhpáhuvvat measttir-noviisa gaskavuoda olis, mas boarrásit olmmoš oahpaha nuorabu. Ingold (2000) oaidná, ahte oahppan sáhtá buoremusat čilgejuvvot doahpagiin *návccalažžan šaddan (enskillment)* -doahpaga bakte. Dat deattuha dan, ahte diehtu lea dego bargoneavvu. Ieš dulkon oahppanproseassa enkulturašuvdnan, daningo doaba ii čujut oahppamii ja teknikkalaš máhttui, muhto deattuha kultuvrralaš árvvuid ja árbevieruid mearkašumi oahppamis.

Enkulturašuvnna mielde ohppojuvvo mot duovdda oidnojuvvo kultuvralaččat. Dat sisttisoallá konkrehta oahppama váhnemiin, ádjáin ja áhkuin, eará rávesolbmuiin ja ovttahkásaččain. Diehtokapítála čoggo omd. mot dádjada meahcis, mot dovda bohccuid ja mearkkaid dehe konkrehtalaš giehtamáhttun mot merke miesi dehe oahppá njoarostit. Eanas enkulturašuvnna ohppojuvvo áđdestallamiin, sosiála dilálašvuodaid ja ságastallamiid čuovvumiin. Enkulturašuvdnaproseassa doallá sisttis maid oahppama olbmo iežas kultuvrralaš duogážis, servoša/joavkku historjjás, árvvuin ja gaskavuodas eará joavkkuide/servošiidda. Kultuvrralaš diehtu sirdojuvvo njálmmálaš árbevieru, konkrehtalaš oahpaheami, stoahkamiid, vieruid, mitalusaid, myhtaid ja luđiid bakte. Proseassa ii leat stáđis, buot buolvvat lasihit ođđa áššiid árbedihtoseaset ja nuppe dáfus maid sáhttet láhppit áššiid árbedieđusteaset.

Ochs ja Schieffelin gohčodeaba *giellasosiologiijan* dan proseassa, mas enkulturašuvdna dáhpáhuvvá giela bakte ja enkulturašuvdna oahpaha geavahit giela. Soai oaidniba, ahte sosialasašuvdna dáhpáhuvvá eanas giela bakte ja sosialisašuvdna ja giela oahppan dáhpáhuvvaba ovttáigásaččat. Sudno mielde giella oahpaha ovttaskas olbmuide maid servoša árvvuin, jurddahanvugiin, historjjás ja sosiála hierarkiijas. (Ochs – Schieffelin 1988:

276–277.) Geavahan giellasosialisašuvnnas tearpma *giellaenkulturašuvdna* (*language-enculturation*), daningo hálidan deattuhit kultuvrralaš áššiid giela oahppamis. Giellaenkulturašuvdna čujuha dan prosessii, mas giella ja dan mearkkašumit ohppojuvvojit.¹ Boazosápmelaččaide hui dehálaš fidnomáhtu oassi lea earenoamáš terminologijja, man olis duovdda identifiserejuvvo, klassifiserejuvvo ja meroštallojuvvo.

Kultuvrralaš diehtodáidu dehe *fidnomáhttu* (*cultural know-how*) gárgana go olmmoš bargagoahtá ja gárgeha máhtuidis alccesis čoggon dieđuid vuodul. Boazosápmelaččaid kultuvrralaš diehtodáidu šaddá sierra boazobargomáhtus, maid sii leat oahppan enkulturašuvnna bakte, johtin- ja bargonávccain duovdagis sihke dan dieđus ja mearkkašumiin, mat gullet duovdagii (gč. govvosa 2). Duovddamuitu gárgana *muittus* (*memory*), mas duovdda mutojuvvo, klassifiserejuvvo dehe vajálduhttojuvvo. Duovddamuitu doaibmá elaboratiivvalaš kontekstuála muitun. Dat dárkkuha dan, ahte dihto dieđut dehe máhtut, mat laktojuvvojit duovdagii dehe báikái bohtet millii ja dát dieđut adnojuvvojit dušše dihto báikkis. Elaboratiivvalaš vuogit veahkehit ovttastahttit ođđa dieđu boares dihtui (Schachter 2001: 54, 84).

Duovddamuitu addá bargoneavvuid mot lohkat ja dulkot duovdaga. Dat sáhtá dulkojuvvo golmma sierra dimenšuvnna dehe oli bakte, mat leat *symbolavuohhta* (*symbolic*), *funktionálavuohhta* (*functional*) ja *materiálavuohhta* (*material*). Dat čájehit geográfalaš dili, vássánáiggi ja muitima gaskavuoda gori. Dáid oliid lea meroštallan Pierre Nora (1996) ja ovdamearkkadihte Raivo (2004) lea joatkán dán meroštallama gárgeheami. Materiála olli čujuha fysalaš oliide, mat oidnojit duovdagis, dego historjjálaš johtolagaide ja sajádagaide. Symbola olli čujuha daidda kultuvrralaš mearkkašumiide, mat addojuvvojit dihto báikkiide ja daidda ákkaide manin báiki mutojuvvo. Funktionála olli čujuha rituálaide, mitalusaide ja bargguide, mat bargojuvvojit vai materiála ja symbola báikkiid muitu bajásdollojuvvo. (Nora 1996, Raivo 2004: 148.) Boazosápmelaččaide, geat orrot ja ellet duovdaga siste, duovdagiid olit leat boazobargiid bargomáhtu oassin ja veahkehit boazobargiid bargat ja dádjadit kulturduovdagis.

¹ Giela ja kultuvrra gaskavuoda gori lea giedahallojuvvon Sapir-Whorf hypotesas, nd. giella-relativisma-teorijas. Giellarelatiivvalaš ságastallamis gč. omd. Risager 2006.

Bohccuid guođohe čuoigga ja beatniid vehkiin sulaid 1960-logu bealle-muddui, man mañjel dálvet guođoheddjiin ledje veahkkin mohtorgielkkát. Geasseguođoheamis ledje maid beatnagat veahkkin 1960-logu rádjái, man mañjel geassemohtorvuojánat váldojuvvoje atnui boazobarggu veahkkin. Jávrrešduoddaris vuosttaš boazodoalu mohtoriid atnui váldima lávki lei mohtorgielkkáid boahdin jagi 1963. Mohtorgielkkát ledje vuohččan gággadat, heitodat vuodjit ja eahpesihkkarat. Informántagovvadásaid mielde go vuosttaš mohtorgielkkát váldojuvvoje atnui, de boazosápmelaččat atne gielkkáid dušše ealo lusa vuodjimii ja guođoheapmi dáhpáhuvai dego ovdalge čuoigga ja beatniid vehkiin.

Hui buorre ovdamearka kultuvrralaš oahppamis enkulturašuvdnan lea muhtin informántta muitalus iežas vuosttaš guođoheamis. Ovdamearka čájeha maid, ahte meaštir-noviisa-málla ii leat heivvolaš sámi kultuvrra oahppama dutkamis.

Son lei nuorra badjelaš logijahkásaš nuorra nieida 1930-logu loahpa-geahčen. Su áhčči lei muitalan, ahte son ferte akto mannat guođohit ja attii sutnje veahkkin buoremus boazobeatnaga. Áhčči lei dadjan, ahte son ferte ieš oahppat dán dehálaš boazobarggu. Dát ii lean vuosttaš geardi go son lei guođoheame, muhto ovdal son lei leamaš áhči ja eará fulkkiid veahkkin.

Dihto muttus boazobargi fertii oahppat guođohit ealu akto ja dainna lágiin šaddat iešrádálaš boazobargin. Ovttaskas olbmo eallimis dát govve duovddamuittu geavaheami iešrádálaččat. Olmmoš ieš dahká válljemiid ja mearrádusaid dainna kulturdieđu kapitálain, mii sutnje lea dassáži čoggon ja dainna lágiin son gárgeha máhtuidis oazžut duovddamuittu ollislaččat háldosis.

Sámegiela viiddes ja dárkilis muohtaterminologijja ja appellatiivvat addet sihkarvuoda johtit ja dádjadit duovdagis. Giellaenkulturašuvnna fuobmá buoremusat go geahčada giellageavahusa boazobarggus. Suomagielas eai leat omd. ovttaskas sánit dihto muohtatiippaide ja muohtašládja čilgejuvvo olles cealkagiin go sámegielas sáhtta birget ovttain sániin. Okta ovdamearka giellaenkulturašuvnna ja gielas boazosápmelačča fidnomáhtu oassin bođii ovdan gieddebergguid jearahallamiin.

Guokte suomagiela eatnigiellaneaskka hubmi boazosápmelačča ja okta eatnigiellanis sámegiela hubmi boazosápmelaš deaivvadit. Guokte

suomagielalaš boazobargi leigga suokkardallan dálvet muhtin luottaid muohttagis, ahte leatgo dat sarvva vai bohcco luottat. Vejolašvuodat ledje moanat. Ledjgo dat omd. ruvggáldatluottat, irrasa, duoddilis bohcco, hilbes bohcco, meahcehasa vai loavskku luottat. Dat, ahte akto johtti bohccos leat olu namahusat muitala das man dehálaš lea diehtit golgolaš bohccuid ja daid guodđin luottaid erohusaid. Namat sierranit mearkkašumiset mielde ja sisdollet maid dieđu bohcco luonddus. Boazobargit atne suomagiel sániid ja sámegeielas guovllu suomagiel suopmanii luoikkahuvvon sániid, maid mearkkašumit leat gáržžibut suomagielas go sámegeielas (omd. ruvggáldat lea jorgaluvvon suomagillii ruokallus). Go sámegeiela eatnigiellanis hubmi boazosápmelaš bođii báikki nala, de son áiccadii dakkaviđe makkár bohcco luodda dat lei ja juobe diđii man bohcco luodda dat lei. Sámegeiela eatnigiellanis hubmi boazosápmelaš vulggii viežžat ovttaskas bohcco ellui.

Lea dehálaš dovdat makkár bohcco luodda lea jearaldagas, sihke boazobarggu dáfus ja dan dáfus makkár boazu dat lea. Jos luodda livččii leamaš dakkár bohcco, mii ii biso ealus, de boazu livččii várra njuvvojuvvon, daningo golgolaš bohccot eai leat nállašuhhtima dáfus mávssolaččat ja dat dagahit lassibarggu badjeolbmuide. Jos luodda livččii leamaš irrasa, de boazosápmelaččat dieđále lahkosiin leat beađuid dego goaskimiid ja getkkiid. Eará dábálaš beađut dego gumppe, albasat ja guovžžat leat dálá áigge hárvenaččat Jávrrešduoddaris. Lea liikká dehálaš dovdat beađuid ja bohccuid luottaid.

Nubbi gieddebarggaid ovdamearka giellaenkulturašuvnnas duovddamuittu oassin lea boazobargodilli, mas sáhtá áicat giela earenoamáš dieđu.

Eatnigiellanis sámegeiela hubmi boazosápmelaš ja suomagiela eatnigiellanis hubmi boazosápmelaš ságastalaiga dihto bohccos suomagielalaš boazosápmelačča siiddas. Nissonolmmoš logai suomagiela eatnigiellanis hubmái, muđuid fitnes boazobargái, ahte dát ii galggale ealihit bohccuid, main lea luosteguolga (boazu mas lea gilggas čuovgadii stáhpí). Suomagiela hubmi jearai manne ipmašis, sisdahan gal leat dakkár bohccot. Nissonolmmoš čilgii, ahte dákkár bohccot bohtet heajos álššaid nala dehege rávžet. Son muitalii, ahte sin ealus eai leat dákkár bohccot oba-nassiige.

Nissonolmmoš hálidii bagadallamiinnis, mas sáhtii vuohhtit dihto ironiija, enkultureret ja neavvut suomagiela hubmi boazosápmelačča sámegeiela sis-

doalli dihtui ja duovddamuittu gielalaš oassái. Buot su siidda badjeolbmot ledje sámegiela eatnigiellanis hubmit. Suomagiela boazodoalloterminologiija ii dovdda dán sáni ja omd. Nielsena sátnegirji (Nielsen 1979 (1932–1962): 585) ii dovdda *luosti*-sáni olles mearkkašumi indikáhtorin bohcco álsšain.

Gieddebargguid jearahallamiin bodii ovdan, ahte:

Suhkkes čoarvemátta lea maid dovdomearka bohccos, mii lea heajos álsšaid nalde ja ahte áldu, mas lea suhkkes čoarvemátta lea várálaš misiide. Dákkáraš bohccuid láve oaidnit dávjá láddelaččaid ealuin.

Sámegielas ii leat oanehis okta sátni mitalit dán ihtaga, daningo boazosápmelaččat leat viggan njuovvat dakkaviđe dakkár bohccuid. Giela sisdoalli diehtu adnojuvvo njuolga nállašuhhtinproseassas ja genehtalaš válljemis boazobargiid dábálaš barggu oassin.

Bohcco dovdáma ja boazobarggu diehtu lea gielalaš. Go giella rievdá maddái kultuvrra váimmus rievdá ja gielalaš kultuvrralaš diehtu unnu mearkkašahtti ládje. Dávkilis terminologiija buktá sihkarvuoda; dat lea kultuvrralaš kapitála ja boazobargomáhttu. Giellaenkulturašuvdna lea kontekstuálalaš, dávkilis terminologiija ii ohppojuvvo girjjiin muhto albma boazobarggus kultuvrra iežas etnoekologalaš leađmmas. Dego ovdamearkkat čájehit, terminologiija atnu gáibida dieđu bohcco biologiijas ja luonddus, muhto maid duovdagis sihke muohtan ja bievlan. Giellaenkulturašuvdna gáibida dieđu iežas etnoekologalaš leađmmas ja boazodoalu konteavsttain.

Báikenamat leat maid giellaenkulturašuvnna ja duovddamuittu ovdamearkkat. Sámegielas báikenamat leat surggiidahtton eananhámiin, báikái gullelaš dáhpáhusain dehe guovllu adniid namain. Namat guddet symbola árvvu ja doibmet maid materiála hámis nu ahte álkidahttet boazobargiid dádjadeami meahcis. Dutkanguovllus leat olu eananhámit, mat suomagielas gohčoduvvojit ovttain namain *harju* ja ruohtagillii namain *ás*. Davvisámegielas leat aŋkke vihtta dasa vástideaddji sierralágán appellatiivva: *buolža*, *borri*, *čorru*, *hárji* ja *ruvža*. Dat leat bajiloainnu seammasullasaččat, muhto sápmelaččat dárbbahit sirret daid duovddahámiset mielde nu ahte daidda leat sierra namat.

Nubbi ovdamearka appellatiivvain lea *ávži*, masa leat davvisámegielas vihtta sierra variašuvnna: *ávži*, *skurču*, *gorsa*, *guršu* ja *ružžu*. Daid dovdan

ja sirren lea dehálaš, daningo boazobargit ohcet bohccuid miehtá jagi. Jávrrešduoddaris leat sierralágán ávžžit. Dábálaččamus lea ávži, mii lea guhkki ja stuoris. Dutkanguovllu okta mávssolaččamusain lea Čuvgesávži. Báiki lea hui dehálaš duovddamuittu dáfus, daningo ávži lea hui guhkki ja go boazosápmelaččat ohcet bohccuid, de sii geahččalit árvoštallat goappá bealde Ávžži bohccot leat. Ovdamearkka dihte miessemearkuma olis jos dihto biellut eai dihttoge, de boazosápmelaččat navdet bohccuid mannan Ávžži rastá nuorttas. Maiddái sierra jekkiide leat sierralágán namat, daningo bohccot leat gesiid ja čavččaid jekkiin.

Báikenamain báikki nammadeamis váikkuha báikki hápmi ja dasa gullelaš dáhpáhusat. Olbmo sierra gorutosiid namain leat nammaduvvon appellatiivvat, muhtin oassái várra danin, ahte báikenama lea álki muitit, omd. *aski, bahta, čeabet, čielgi, hárdi, njálbmi, niski, njunni, oaivi ja sealgi* lea dávjá báikenama mearusoassin. Duovdagiid ja báikkiid nammadeapmi olbmo gorut- ja rumašosiiguin lea sáhttán laktásit báikkiid antropomorfiseremii dehege olmmošlašžan dahkamii. Luonddus lea háliduvvon dahkkot oahpis iežas gorut- ja rumašosiid bakte. Nammadeapmi lea maid oamasteami čujuheapmi go ná sáhttá merkejuvvot iežas reviiira.

Dát dárkilis meroštallamat veahkehit boazobargi deaivat ja dádjadit meahcis ja báikenamat bagadit njuolga mot boazosápmelaš sáhttá meroštallat iežas sajádaga duovdagis. Jos boazobargi ii dieđe dárkket iežas sajádaga, de son ohcá duovdagis mihtilmas eananmearkkaid, muittaša báikenama eananhámi vuodul ja meroštallá dáid dieđuid vuodul iežas báikki. Báikenamat sisdollet konnotatiivvalaš dieđu.

Boazosápmelaš sáhttá leat čeahppi ja fitmat vaikko son ii máhtege sáme-giela. Jahkásaš boazobarguid bargamis lea goit erohus sáme-giela hubmiid ja daid gaskkas geat eai huma sámi. Earenoamáš ja hárvenaš boazobarguin ja nállašuhhtimis sáme-giela hubmiin lea buoret diehtodássi, daningo duovddamuittu gielalaš olli lea sin anus. Dát dat gal lea lunddolaš, daningo boazosápmelaččaid terminologiiija lea gárganan čuđiid ja juobe duháhiid jagiid áigge. Dat boazosápmelaččat, geat eai máhte sáme-giela, leat molson Jávrrešduoddaris gielaset manimus 50 jagi áigge.² Suomagiela bozoterminologiiija lea luoikan viidát sániid sáme-gielas ja suomelaš

² Sápmelaččaid giellamolsumis Vuohču ja Guhttura guovllus, gč. Aikio, M. 1988.

boazodoallu lea gárganan ja viidon 1900-logu mielde. Suomelaš boazobargovuogit leat mihá earálágánat das mat leat boazosápmelaš kultuvrras. Lea áibbas lunddolaš, ahte suomagiela boazoterminologiija ii leat nu dárki go sámegiela, daningo suomelaš boazodoallu lea nuorra, boazobargovuogit leat sierralágánat ja guohtonvuogádagatge leat sierralágánat go sápmelaččain. Birasdilit maid váikkuhit dasa.

Bohcco bealljemearkkat³ leat maid duovddamuittu bargoneavvu. Mearkkat mitalit gean boazu lea ja man orohakkii dat gullá. Bealljemearkkat, mat leat dábálaččat rievdadusat ovddit buolvvaid mearkkain, mitalit midjiide dihto ealu ja boazoeaiggáda persovnnalaš historjjás. Boazoeaiggát dovda bohcco hui guhkkín, vaikko bohcco bealljemearka ii oidnoleage dárkket. Bohcco bealljemearka lea bohcco dovdamá mávssolaš oassi, eará áššit mat váikkuhit identifiseremii leat sohkaheallii, ahki, guolga, čoarvvit, bohcco olgguldas hápmi ja bohcco luondu. Sámegiela lea viiddes ja dárkilis boazoterminologiija. Davvisámegiela terminologiija lea rikkis ja viiddis. Davvisámegiela leat ankket 104 sierra tearpma, mat govvidit bohcco agi ja sohkaheali (Saijets 2005: 67–69). Ollislaččat leat badjel 1500 sáni, mat adnojit bohcco dovdamii.

Ovdamearka duovddamuittu bakte dáhpáhuvvan bohcco ja guohtoneatnamiid dovdamis Jávrrešduoddaris lea dilli, mas:

Boazosápmelaš fuobmái váris guokte bohcco guhkkín ja oinnii, ahte dat eaba gullan su orohakkii. Bohccot ledje dakkár duovdagiin, gos bohccot eai galgan obanassiige gávdnot. Go boazosápmelaš bođii lagabui bohccuid, de son oinnii mearkkaid ja merkengiehtačállaga. Son fuobmái, ahte bohccot eaba lean Suomas eabage Guovdageainnus, ráji nuppe bealde. Guovdageainnu orohagat leat ráji nuppe bealde ja Jávrrešduoddara boazosápmelaččaide lea dehálaš dovdat dan guovllu mearkkaid. Son goit fuobmái merkengiehtačállagis, ahte bohccuid lei merken boazosápmelaš. Son njuovai dábálaš vuogi mielde bohccuid ja sesttii beljiid vejolaš eaiggáđii. Arvat maŋnel muhtin Gárášjoga boazosápmelaš Norgga bealde bođii mu informántta guossái ja informántan čájehii beljiid ja guossi dovddai vieljas mearkka. Informánta, Jávrrešduoddara boazoeaiggát, mávssii gárášjohkalažžii bohccuin. Bohccot johte Suoma ja Norgga gaskka boazoáiddis fuolakehtá sulaid 20 miilla oanehis áigges, duohtavuoda mielde mátkegaska lei várra vel guhkit.

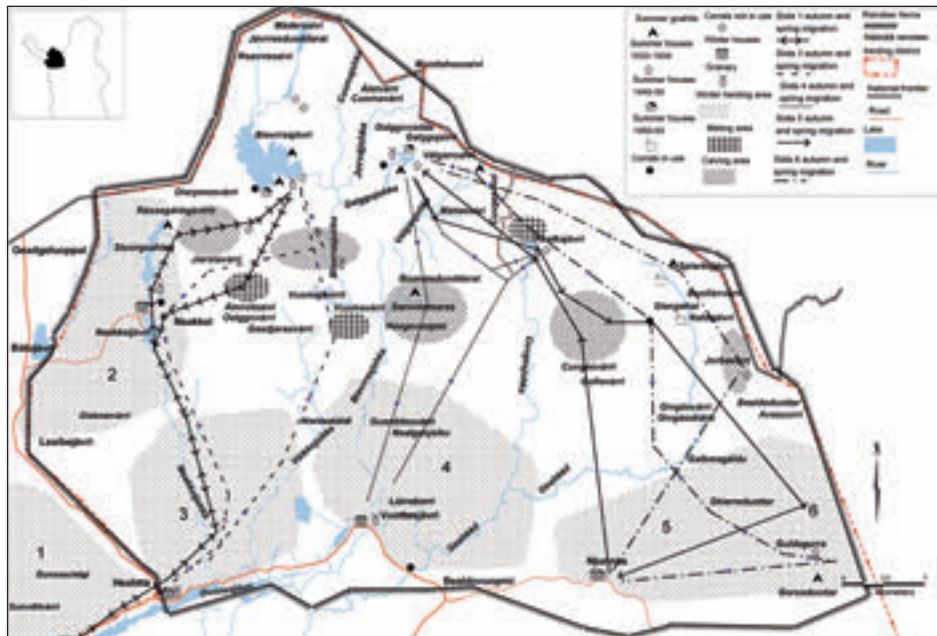
³ Bohcco bealljemearkkat ja daid kultuvrralaš funkšuvnnat, gč. Näkkäljärvi 2002.

Dát lea mihtilmas ovdamearka mot kultuvrralaš kapitála adnojuvvo duovddamuittus. Informánta idihii bohccuid ja meroštalai mearkkaid mielde madda orohagaide bohccot eai sihkkarit gula. Informánta lei ieš ohcan bohccuidis ovdal boazoáiddi boahtima ráje nala vel 1950-logus Guovdageainnu ja Gárášjoga suohkana rádjeguovllus Šuošjávrris, mii lea sulaid vihtta miilla Gárášjogas oarjjáslulás. Bohcco territoriija, bealljemearkavuogádaga ja geografiija dovdan leat dehálaččat boazobargái meahcis deaivamis ja eahpedábálaš boazobargodáhpáhusain, dego dás muitaluvvon dáhpáhusas. Dát ovdamearka addá gova mot kultuvrralaš diehtu dulkojuvvo duovddamuittu bakte.

6. Duovddamuitu jahkodatjohtimiid olis

Jávrrišduottarguovllu kárttas oaidnit viđa siidda jahkásaš johtolagaid guohtoneatnamiid 1930-logus gitta 1960-logu loahpa rádjái. Ovdamearka duovddamuittus lea siida 1 Muotkejávri.

Kárta. Guođoheapmi, johtolagat ja orrunbáikkit Jávrrišduoddaris jagiid 1930–1970 (Näkkäläjärvi 2008).

Boazodoallu vuodđuduvvá gaskavuoda fuolkevuhtii ja searvvušortnet lea bilaterálalaš (gč. Näkkäljärvi 2002, vrt. Pehrsson 1964). Siidavuogádagat lea hui dávgasat gaskavuoda fuolkevuoda olis ja siidda oasálaččat sáhttet molsut siidda dárbbu mielde. Oarjesiidda (siiddat 2–3) olbmot leat lagaš fulkkežagat gaskaneaset dego maid nuorttuhiid siiddaid (siiddat 4–6). Oarjánat ja nuorttuhat leat gáidan fulkkežat gaskaneaset. Dálvesiiddaid lahtut leat dábálaččat vieljažat ja vilbeležat bearrašiiddisetguin vel dálá áiggenai. Dálveguohtoneatnamiid váldobáikkít leat lahka giliid beahcevuovddis. Geasseorohagat leat davvelis lahka stuora jávrriid ja váriid duoddaris. 1960-logu maŋjel suomelaš boazodoallit leat dagahan garra deattu sámi boazodollui ja daid guohtoneatnamiid guovdu ja 1960-logu mielde Muotkejávrrí siida massii dálveguohtoneatnamiid (vuollenummár 1 Jávrrešduottarguovllu kárttas) ránnábálgesii Giehtaruohttasii, ja sii šadde ovtastuvvat lagaš fulkkiid, Näkkela siidda osolaččaiguin sidjiide odđa dálveeatnamiidda (guovlu 2).

Siida 1 etnoekologalaš leađbma lea leamaš hui viiddis, 1940-logu rádjái boazobargit johte geasse- ja dálveeatnamiid gaskka measta logi miilla. Guovlu fertii leat viiddis, vai boazodoallit sáhttet dorvvastit bohccuide biepmu ja suddjet jeageleatnamiid. Muhtin informánta muitala makkár áššiid ferte váldit vuhtii go sirdá sierra guohtoneatnamiid gaskkas dálvet:

Válđoágga sirdit nuppe sadjái lei sihkkarastit dan, ahte bohccuide lei dárbahassii biepmu. Dálvet mii ozaimet eatnamiid, gos lei jeagil ja gos lei buorre guohtun. Buorit jeageleatnamat ledje vuolleuvovddis, gos lei suodji. Boazobargit sirde ealu vuolleuvovddis badjevuovdái ja atne čalmmis guohtondili. Giddat bohccuid sirde badjeeatnamii, veadahagaide ja bieggagaikkohagaide, gos lei unnán muohta ja gokko lei rahtá. Giddat mii šattaimet guođohit ealu hui dárkket ja cugnuid áigge bohccot sáhtte mannat miillaviissaid muorramáddagiid mielde.

Dábálaččat giddat johttáje cuoŋománus, vai boazobargit háhpepehe sirdit ealu árbevirolaš guottetbáikkiide Dierpmes- ja Jierstavári gaskii miessemánu álgui. Dát ledje vuosttaš duovdagat, gos šattut vuhttoje muohttaga vuolde ja doppe lei dárbahassii biepmu bohccuide. Dát lei oadjebas báiki čoavjjehiidda ja luovvasat guođohuvvoje sierra vai dat eai muosehuhtán čoavjjehiid guottetáigge. Boazosámit šadde váldit vára beađuin ja vuohttit beađuid luottaid muohttagis. Lihkostuvvan guotteha eaktun lei dat, ahte boazobargit atne duovddamuituset go lohke duovdaga ja ohce eará elliid. Oahpes váriid

lei álki dovdat daid materiála dimenšuvnna bakte, daningo dat ledje guovllu alimusat. Várit leaba lahkalaga ja daid gaskkas lei guottetbáiki. Guovllus lea symbola oktavuoha dološ sámi šamanisttalaš oskui, daningo báikenamma Dierpmesvárri čujuha dierbmásii, mii lei dološ sámi mytologijjas bajána ipmil, ja Dierpmesvárri lea leamaš dološ bálvvosbáiki. Báikkis lea soaitán šaddat sieidi dan olgguldas earenoamáš hámi dihte. Duovdda ovttasta dálá boazosámiid dološ sápmelaččaide geat bálvle Dierbmása ja manjit buolvvaide, geat leat atnán guovllu guotteheapmái. Duovdda lea leamaš guovllu boazosápmelaččaide guottetbáiki čuđiid jagiid áigge ja dan funkcionála dimenšuvdna lea aktiivvalaš anus. Muhtin informánta muitala geasseguođoheamis:

Geaseáigge ealu sirde árbevirolaš geasseguohtoneatnamiidda, luhtui ja bohccot bissot guovddain, vumiin, jeaggeatnamiin ja rođuin, gos šadde sierralágán šattut. Čakčat visttan bohccot sáhttet lávdat hui guhkásnai guobbariid mielde. Sierra jagiáiggiid adnon guohtoneatnamat ledje hui sierralágánat ja daid gal fertii dovdat buot vaikko makkár dálkin. Mii diđiimet gos min eallu lea sulaid, muhto mii diđiimet maid váilliid, mat eai bisson ealus.

Go guođoheaddjit guođohe ealu guottetbáikkis, de bonddet manne ovddalgihtii Bievrrašjávri, mii lei earenoamáš buorre geasseorohat. Doppe lei guolli, šattut ja lahkosiin boaldenmuorra. Duovdaga birastahte biekkus várit, mat adde divresuoji. Duovdaga ja topografiija geažil ealu lei álki guođohit čoahkis. Boazobargit ja bearrašat ráiddostalle dolin geasseorohahkii ja dálá áigge njealljejuvllagiiguin, mohtorsihkkeliiguin ja fatnasiiguin Bievrrašjávri rastá. Guovllus leat goahtesajit ja geassestobut, main boarrásepmosat leat huksejuvvon 1920-logus. Jávrenjárggaid atne bohčimii 1800-logu loahpa rájes ja várre vel ovdalnai gitta 1950-logu loahpa ja 1960-logu álgojagiid rádjái ja dálá áigge dat lea oarjaniid miessemearkunguovlu. Bievrrašjávri lea sosiála eallima guovddáš ja duovdda geasuha guossástalliid vel dálá áiggenai. Guovllus guođohe sulaid 2500–3000 bohcco geasseguođohanáigge. Boazosápmelaččat leat doallan muhtin gusanai ja gilván veaháš buđehiidnai Bievrrašjávri. Guovllus lea oiddolaš mikrodálkkádat ja eananvuodđu dagai vejolažžan eanandoalu. Váldoealáhus lei boazodoallu ja dan doarjjan guollebivdu, meahcebivdu ja čoaggin.

Geasi deháleamos boazobargu lei ja lea velnai miessemearkun, masa buohkat oassálaste. Näkkela siida álggahii misiid mearkuma gárddiin 1970-logu

mielde, dan rádjái misiid ledje merkon guođoheami olis beatniid vehkiin mihamáraid rájes gitta borgemánnui. Earenoamáš dehálaš dilálašvuohta miessemearkun lei enkulturerema dáfus. Miessemearkumis mánát ohppe boazobargguide ja mearkut. Mánát hárhalle ovddalgihtii njoarostit ja čuhppe mearkkaid besside. Váhnemat ja fuolkkit nevvo ja veahkehe mánáid mearkut iežaset bealljemearkkaid. Mánáid stohkosat laktáse boazobargui ja stoahkamiid bakte ohppe maid boazobarggu. Vaikko njárggat eai adno šat bohčimii muhto miessemearkumii ja guovllu funktionála dimenšuvdna lea rievdan, de symbola mearkkašupmi lea goitge seilon ja dát maitu bissu mielas duovdaga atnimis.

Gesiid ja čakčat bohccot manne guhkásnai šattuid ja guobbariid mielde. Boazobargit galget diehtit daid eatnamiid, gos guobbarat šaddet ja gos bohccot dábálaččat ledje. Duovdaga dovdan, dan materiála hámiid ja doaimmaid fuobmán lea dehálaš bohccuid ohcamis. Bohccot sáhtte mastat nuortasiidda ealuide ja ovdalaš áiggiid mastan bohccuid rátke rissegárddiin Sáhpánroavis ja Dápmotjogas. Čakčat bohccuid rátke unnit dálvesiidan. Dálvet bohccuid vuvde njuolga ealus ostiide dehe čulde gávpečorrage ja sirde dan giliide boazoostiide. Dutkanáigodaga loahpas bohccuid rátke, lohke ja njuvve oktanaga čakčadálvve skábma-juovlamánus Dálvadusa rátkingárddis, mii lea luoddaguoras Vuottesjávrrre ja Bealduvuomi gaskkas. Bohccuid rátke sierra konttoriidda dađi mielde gii daid eaiggát lei, ja seammas mearride vuvdego daid vai guđdego eallit. Rátkin lei dego miessemearkunna searvvušlaš dáhpáhus, masa buohkat oassálastte.

1970-logu rájes gitta jagi 1995 rádjái oarjánat ledje searvan stuora boazodoalloovttadahkan ja sii maid merko misiideaset ovttas nuorttuhiiguin Galggojávrrre. Searvvušlaš doaimma dáfus dat lei alimus áigi, daningo buot Jávrrrešduoddara servoša olbmot orro oba miessemearkunbotta, sulaid 3–4 vahku, seamma sajes.

Rátkimiid mañnel unnit siiddat johtigohte iežaset dálveeatnamiidda orrun-giliid lahkosiidda. Johtolaga materiála dimenšuvnna sáhtta oaidnit duovdagis johtolahkan, earenoamážit čakčajohtolagat vuhttojit duovdagis. Dološ johtolagat leat dološ boazodoallohistorjjá symbolat ja bohccuiguin barget velnai seamma johtolagaid mielde seamma duovdagiin. Almmá funktionála dimenšuvnna symbola haga duovdda láhppolii dehe dan sadjái boadálii odđa doaimma. Johtináiigge siidda 1 čakčajohtingeaidnu manai geasseeatnamiin

vuohččan Áinnotoivái, mas bonddet ledje muohttaga boahtima rádjái. Dát duovdda lei bohccuid ragatbáiki. Boazobargit orro gođiin oba ragatáigge čakčamánu loahpas 3–4 vahku. Ragatáigge manjel johte árbevirolaš dálveeatnamiidda Muotkejávrra ja Näkkela lahka.

Muhtin informánta muitala boazobargomáhtus:

Čakčat visttan bohccuid šaddá oheat ja čohkket viiddes duovdagiin, muhto ragatáigge bohccot čoahkkanit muđuidnai. Dálvet guođohanáigge diehtit dárkket gos eallu lea, dego maid gidđat. Geasset divreáigge bohccot leat čohkkejuvvon mearkuma váste ja muđuid dat leat veaiddalasas ja diehtit sulaid gos dat leat. Seamma ládje čakčat leat veaiddalasas ja diehtit sulaid gos mii daid álgit čohkket. Dáid eatnamiid galgá dieđusge dovdat bures, ja dálvet dieđusge vuohhtit. Muhto gal dat galgá duon muohttaganai dovdat oba dárkket.

Boazosápmelaččat muitet ja áiccadit duovdaga spatiálalaččat. Dihto báikkít, duovdagat, eananhámit dehe čázadagat doibmet muittu elaboratiivvalaš vuohkin, mat veahkehit muitit ja meroštallat báikkiid mielde gos dihto guohtoneatnamat leat dehe gos bohccot leat dehe gos ieš boazosápmelaš lea.

Dábálaččat duovdaga symbola dimenšuvdna muijovvuo boazoságaid, báikkiid ja báikenamaid ja boazobargovugiid bakte. Kultuvrralaš dieđut boazodoalus, dan vieruin ja historjjás sirdovvuojit enkulturašuvdnan buolvvas nubbái. Lea dehálaš dovdat árbevirolaš boazodoalloviidodagaid, daningo dat gullet servoša historjái ja boahhteáigge soaitá leat dárbu váldit dološ duovdagiid ođđasit atnui go duovdagat leat dolin fuobmájuvvon anolažžan ja buorin guohtoneanamin. Maiddái duovdaga symbola mearkkašupmi sáhtá rievdat boahhteáigge konkrehtalaš materiála doaimman. Duovddamuiittuin ávkkástallojuvvo go välljejuvvojit ođđa eatnamat atnui.

Suoma ja Norgga gaskii huksejuvvui boazoáidi jagiid 1952–1956. Áidi álkidahtii boazosápmelaččaid barggu, daningo áidi cakkai bohccuid mannamis nuppe riikii. Muhtimin bohccot gal sutnje boazoáiddi ráiggiid čada, muhto váldoealu áidi gal doalai iežas riikka bealde. Boazosápmelaččat divvot áiddi jeavddalaččat. Suopmelaš antropologa Pertti J. Pelto, gii lea dutkan eanas nuortalaččaid, navdá mohtorgielkká dagahan stuorimus nuppástusaid sámi boazodollui (Pelto 1973: 97–100, 137–139, 183). Dán

oainnus lea manjel šaddan paradigma, mii lea luoikkahuvvon dutkamušaide, mat gieđahallet sámii boazodoalu (Paine 1994, Lenstra 1998, Heikkinen 2002, Pennanen 2006). Mu informánttaid mielde Norgga ja Suomi ráje nala ceggejuvvon boazoáidi jagiid 1952–1956 dagahii stuorimus rievdadusaid boazodollui Jávrrešduoddaris. Áiddi gárváneami mielde bearrašat heite jahkodatjohtima bohccuiguin ja mutko dáluide. Áldduid bohčiiin nogai, daningo bohčiiin galgan beaivválaččat. Searvvušlaš eallin unnui go olbmot eai lean šat nu olu dahkamušas guhtet guimmiideasetguin dego goahteáigge.

Jávrrešduottarguovllu kárttas sáhtta fuobmát mot sierra buolvvat leat guođđán johtolagaideaset duovdagii. Váldojohtolagat leat seammat dego dolinge ja unnit johtolagatna seammat go ovdal boazoáiddi. Boarráseamos duovdaga luottat leat goahtesajit, maid sáhtta oaidnit duovdagis jorba hámi, árraniid ja unna bálgážiid vuodul. Boares goahtesajit sáhttet leat velnai aktiivvalaš anus. Goahtesajit muitalit dálá buolvvaide báikki sápmelaččaid symbola kulturhistorjjás nu ahte dat laktá dálá áigge boazosápmelaččaid seamma joatkašupmái ovddit buolvva boazosápmelaččaiguin. Dološ rátkingárddiid sáhtta maid fuobmát vel duovdagis. Go dat leat guhkin meahcis ja eai leat váldojohtolagaid lahkosiin, de dat eai leat šat anus. Geassegárddit leat davvin geasseorohagaid lahka.

7. Teorehtalaš ságastallan

Sámi boazodoallokultuvrra leat viidát dutkan kultuvrra olggobeale dutkit, oassi hui guhkin olgoriikkain, ng. etic-dutkit, geat leat vuojulduvvan dutkamušaineaset boazodoalu ekonomalaš ráhkadagaide. Boazodoallokultuvra lea dutkojuvvon eandalit ekonomalaččat (marxisttalaš kulturteoriija, omd. Ingold 1980). Boazodoallu lea dutkojuvvon maid kulturekologalaččat ja omd. Steward (1972) ja Bee (1974) kulturteoriijaid vuodul kultuvrrat leat čilgejuvvon teknologalaččat ja ekonomalaččat orienterejuvvon kulturváibmosa bakte (omd. Lenstra 1998). Sámi boazodoalu dutkamušain Bennetta (1976: 164–167) olmmošekologalaš adaptiivvalaš málle heiveheami bakte sápmelaččat leat oidnojuvvon strategalaš plánejeaddjin ja sin iešvuogit ja máhtut dahket olbmui áidnalunddoga luonddu ekosystemas (omd. Pennanen 2000, Heikkinen 2002). Dát teorehtalaš oainnut leat luondduset dáfus ekonomalaččat, eai leat váldán dárbaheami olu vuhtii kultuvrralaš áššiid ja

deattuhit ekonomalaš mearkkašumiid. Boazodoallokultuvrras ii sáhte sárgut gokčevaš gova geahčadettiin boazodoalu dušše ekonomalaččat.

Jávrrušduoddara boazodoalu earenoamášvuohta lea das, ahte boazobargit oidnet boazodoaluset kultuvrralaš eallinvuohkin, man bakte sáhttá bargat iežas kultuvrra mielde. Guovllu boazobargiide dakkár jurdda, ahte sii barggale eará barggu, ii leat leamaš oba mielasge. Duovddamuitoteoriija hástala oainnu boazodoalus mekanisttalaš ja ekonomalaš ealáhussan nu ahte deattuha báikkálaškultuvrra, etnografiija ja servoša váikkuhusa boazodoallokultuvrras. Etnográfalaš dutkamušas duovddamuittu, kulturduovdaga ja birrasa áiccadeami dutkan galggalii leat dutkamušá váibmosis báikkálaškultuvrraid ja daid doaimama dutkamušas. Duovddamuittu atnin gáibida emiclahkonanvuogi dehe unnimusat viiddesvuđot ja vuđolaš gieddeberggu earenoamáš máhtolaš informánttaiguin.

Duovddamuitu sáhttá meroštallojuvvot boazosápmelaš kultuvrra kulturváimmusin, mii hábme kultuvrralaš diehtovuogádaga. Steward lea buktán dieđalaš ságastallamii doahpaga kulturváimmus (*cultural code*), mii sisttisoallá dakkár sosiála, politihkalaš ja oskkoldaga málliid, mat empiralaš meroštallama mielde leat oktavuodas nuppiidasaset hui lávgalagaid. Sekundára iešvuogit meroštallojuvvot viiddit mihttolávas dušše kulturhistorjjálaš ákkaid mielde, mat leat šaddan deivvolaš innovašuvnnaid bakte. Dat addet kultuvrraide, main leat seammalágán kulturváibmosat, olggobeal seammasullasašvuodaid. Sekundára iešvuogit eai leat gitta váibmosis. (Steward 1972: 37.) Duovddamuitu lea teorehtalaš doaba, mii sisttisoallá buot boazobargi fidnomáhtu ja dat laktá sámi boazodoallokultuvrra, oahppama ja máhtuid oktan teorehtalaš mállen. Boazobarggus buot duovddamuittu iešvuogit laktásit nuppiidasaset, dušše teorehtalaččat dáid oliid sáhttá guorahallat sierra. Vaikko boazobargiid fidnomáhtu ja diehtu lea luonddus dáfus eanas geavatlaš, de duovddamuitu doallá sisttis maid teorehtalaččabu iešvugiid dego áiccadanmálliid, kultuvrralaš oaidninvugiid ja dárkilis luondduihtagiid, topografiija, terminologiija ja identifiserenmálliid klassifiserenvuogádagaid.

Humanisttalaš geografiijas olbmo ja birrasa gaskavuoda goris lea viidát ságastallojuvvon duovddadoahpaga bakte. Antropologiijas luonddu, olbmo ja birrasa gaskavuoda gorit leat digaštallanvuloš áššit ja oainnut leat sorjavaččat antropologiija surggiin. Antropologiijas leat easka mañimuš áiggiid álgán

ságastallat duovdda- ja birasdoahpagiin ja -teoriiain. Váddáseamos ášši orru leame luonddu ja kultuvrra gaskavuoda gorri. Mañimus jagiid eanemus dán ságastallamii lea buktán sosiálaantropologa Tim Ingold teorehtalaš oainnuidisguin birasgaskavuodain bivdi-čoaggiservošiid ja oarjemáilmmi servošiid gaskkas. Son oaidná, ahte olbmo ja birrasa gaskavuoda gorit sáhtta buoremusat dutkojuvvot birasdoahpaga bakte. Biras lea empiralaš ja šaddá Ingolda mielde geavadiid, oahppama ja orruma bakte. Su oaidnu lea fenomenologalaš ja birasdoaba lea gorálaš, ja lea sorjavaš das, gean birrasis lea jearaldat. Birrasii gullá maid olmmoš, muhto lundui ii gula su mielde olmmoš. (Ingold 2000: 20–41.)

Ingold ii dohkket oainnu duovdagis kultuvrralaš govvan, man bakte biras govviduvvo ja symboliserejuvvo (Ingold 2000: 191). Ingold oaidná, ahte kultuvra lea rápma, man bakte máilbmi dulkojuvvo ja čilgejuvvo ja son oaidná ahte dušše dulkon lea kultuvrralaš, muhto ieš áiccadanproseassa ii leat dan (Ingold 1992: 52–53). Oaidnu lea dakko buohta váilevaš, ahte dat ii váldde vuhtii enkulturašuvnna ja bajásgeassima váikkuhusa kultuvrralaš áiccadeami šaddamis. Áiccadeddjiin leat sierralágán kultuvrralaš árvvut ja erohusat. Geahččan lea kultuvrralaš doaimmaid oassi, mii ohppojuvvo kultuvrii rohttahuvvama mielde. Enkulturašuvdna ii váikku dušše dasa maid oaidnit go geahččat áššiid, muhto maid dasa, ahte maid jurddahallat áššiin.

Ingolda oaidnu olbmo ja birrasa gaskavuoda goriin lea lahka duovdda-doahpaga, muhto son deattuha das luonddu rolla váldodagaldahkan. Son oaidná, ahte bivdi-čoaggiálbmogiin ja oarjemáilmmi álbmogiin leat sierralágán oainnut kultuvrra ja luonddu gaskavuoda goriin. Oarjemáilmmi olbmot sirrejit birrasa luonddus, muhto bivdi-čoaggiálbmogat eai sirre iežaset luonddus. (ibid.) Čuolbmámus Ingolda lahknanvuogis lea dat, ahte kultuvrra ja luonddu gaskavuoda gorit meroštallojuvvojit dušše birasdoahpaga bakte. Ingold oaidná, ahte gorri šaddá birrasis orruma bakte. Ingolda oainnus báhcet čilgekeahtta maid birasgorri dárkkuha geavadis ja makkár proseassat birasgori hápmahuvvamii laktásit ja mot kultuvrralaš árvvut ja vierut bohtet ovdan birasgoris. Duovddamuitoteoriija fas dávista dáidda gažaldagaide.

Antropologiija, sosiologiija ja politihka dutkit leat ráhkadan doahpaga TEK, árbevirolaš ekologalaš diehtu. Dat čujuha ekologalaš dihtui, mii lea

gárganan báikkálašservošiin čuđiid jagiid áigge. Dán doahpaga jurddan lea dat, ahte go etic-dutkit dutket vieris kultuvrraid dehe jos politihkkárat dahket álgoálbmogiidda guoskevaš mearrádusaid, de báikkálaš diehtovuogádaga ja kultuvrra ipmirdeapmi livččii ávkkálaš. (Borchgrevink 2002: 223–225.) TEK-doaba vuodđuduvvá politihkalaš meroštallamii. Ovttas-tuvvan Našuvnnat lea meroštallan, ahte TEK čohkiida álgoálbmogiid ja báikkálašservošiid dieđus, innovašuvnnain ja vieruin miehtá máilmmi. Dat lea gárganan čuđiid jagiid áigge čoggon vásáhusaid vuodul ja diehtu sirdojuvvo buolvvas nubbái. TEK lea kollektiiva diehtu ja dat doallá sisttis lávlluid, mitalanárbevieru, dajaldagaid, kultuvrralaš árvvuid, oskumušaid, rituálaid, servoša lágaid, báikkálašgiela, eanandoalu geavadiid ja elliid ja šattuid nállašuhttima. Árbevirolaš diehtu lea eanasin luonddus dáfus geavatlaš, earenoamážit dakkár surggiin go eanandoallu, guolástus, dearvvašvuohta, gilvin, vuovdedikšun ja oppalaččat birashálddašeapmi. (UN Convention on Biological Diversity.)

TEK gullá viiddit teorehtalaš ságastallamii, mas leat háliduvvon duodaštuvvot álgoálbmogiid ja ng. oarjemáilmmi diehtaga seammassullasašvuođat ja seammaárvosašvuohta. Sámi dutkamušas doahpagaš árbevirolaš diehtu dehe álgoálbmotdiehtu lea háliduvvon mitaluvvot olbmo ja luonddu gaskavuoda gorri ja ealli- ja šaddosoga dovdamuš (omd. Jernsletten 1997, Kalstad 1999 ja Helander 1999). TEK-doahpaga geavahusas lea oalle guhkes árbevierru Davvi-Kanadas ja Alaskas, mas dain lea mearkkašahhti rolla biras-, sosiála- ja kulturáššiid hálddašeamis (Burgess 1999). TEK lea meroštallojuvvon guoskat dušše álgoálbmogiid ja jearaldatvuloš meroštallama olis viggojuvvo govviduvvot kultuvra oahppan dehege enkulturašuvdna.

TEK-doahpaga ulbmil lea iešalddes buorre – álgoálbmogiid diehtu adnojuvvoli seammaárvosažžan oarjemáilmmi teoriijaiguin. Politihkalaš ulbmilin ášši lea guottihanveara, muhto dieđalaš geahčadeamis doaba lea čuolbmái ja eahpedárki. TEK ii jávkat dan duohtaášši, ahte geahčadettiin álgoálbmotservošiid kultuvrralaš dieđu, de galgá álohii seassat báikkálaš dási dieđu, man fas ii sáhte meroštallat guoskat olles álbmoga, mii sáhtá orrut hui viidát sierra guovlluin. Dat lea daninge eahpesealvves doaba. TEK-dutkamušat vuojulduvvet eanas terminologalaš áššiide ja daid olis leat ráhkaduvvon taksonomiiat, omd. šattuid namahusat. Dákkár sátnelisttut leat informatiivvalaččat, muhto dat mitalit oba mihá unnán mot terminologiiija adnojuvvo, oahpahuvvo ja mii lea birasgorri terminologiiija duogázis.

Davvisámegiela terminologija lea dutkojuvvon viidát, muhto birasgorri ja man konteavsttain terminologija adnojuvvo lea ožžon dutkamušain unnán fuomášumi.

Dákkár arvedávgedoahpagat eai váldde vuhtii dan vuogi, mot báikkálaš-searvvuš lea vuogáiduvvan iežas birrasii ja makkár kultuvrralaš proseassat dasa laktásit. Álgoálbmogat, mat orrot lagaš gaskavuodas luondduin, orrot iešalddes iežaset kulturduovdagis. Go sii leat dutkančuožáhahkan, de lea dehálaš áiccadit sin gaskavuoda duovdagii ja lundui. Duovddamuittu atnin čujuha dasa, ahte boazosápmelaš kultuvrralaš diehtu sáhttá systematiserejuvvot duovddamuittu bakte.

8. Loahpahus

Sámi kultuvrra váibmosis leat gaskavuolta lundui ja dat metodat, máhtut ja vierut, mat gullet eanangeavahussii ja bohccuiguin bargamii. Go čuovvut boazobargi rutiinnaid ja guođohanbarggu, de sáhttit oahppat olu boazobargi birrasa áiccadeamis, duovddamuittu geavaheamis ja terminologijas. Dego artihkal čujuha, duovddamuitu lea proseassa, boazobargi fidnomáhttu ja bargoneavvu su barggus. Duovddamuitu enkulturere ovttaskas olbmo su birastahtti duovdagii ja servoša historjái ja ealáhusaide. Duovddamuitu lea boazobargi máhttu bargat boazobargin. Boazobargái lea vealtameahttun dovdat bohcco, dan luonddu, biologijja, guohtoneatnamiid ja dálkkádatdiliid jagiáiggiid mielde. Luondduihtagiid, šattuid ja eliid ja boazobarggu dieđut leat čoggon fuorkán boazosápmelaš kultuvrii ja terminologijai. Diehtu, mii doaimá duovddamuittu bakte, lea kontekstuálalaš ja eanas informašuvnnas mutojuvvo ja adnojuvvo dušše dihto duovdagiin.

Vaikko odđa teknologijja ja fievrrut leat earáhuhtán boazodoalu eambo fitnodatdoaimma guvlui ja álkibun, de boazodoalu funkšuvdna lea seilon sápmelaš boazodoalus seammalágánin. Rievtti mielde bohccot guhtot dálá áigge lupmoseappot go ovdal, daningo mohtorgielkkát ja njealjejuvllagat dahket vejolažžan bohccuide guohtut stuorit viidodagain go dolin, goas galggai guođohit vácci ja čuoigga ja doallat ealu čoahkis. Nuppe dáfus dálá boazobargit galget váruihtu stuora mohtorgielkkáideasetguin sierralágán duovdagiid ja dálkediliid eanet go ovdal, daningo omd. suohkadasain, juovahagain ja eará rámsøeatnamiin ii leat nu álki vuodjit gielkkáin ja

maid luotkkomuohttagis ja njáhcun gielkkáin darvána álkit.

Sámi boazodoalu njeaiga beaškkehit sierralágán deaddagat birastahtti servodagas. Eará eanangeavahanhámit, gáržon guohtoneatnamat, dálkkádat-rievdan, váddáseabbo guohtondilit ja byrokratija, mii stuorru geažos áigge, sihke boazodoalu doarjaortnega dási vuollegašvuhta leat čáhpes balvvat sápmelaš boazodoalu boahtteáigái. Bargogiella Jávresduoddaris lea rievdamme ja dat sáhtta nuppástuvvat davvisámezielas suomagiellan. Dáin uhkiin fuolakeahhtá boazodoallu lea seailluhan kultuvrralaš váibmosa rievddadalli biras-, ekonomalaš ja byrokráhtalaš deaddagiid siste. Boazodoalu boahtteáigái Jávresduoddaris lea mávssolaš, ahte boazobargit oidnet boazodoaluset eandalit eallinvuohkin eaige ekonomalaš fidnun.

Vaikko sámeigiella ja boazoterminologija leat seammalágánat oba davvisámeziela hupmanguovllus, de vuogáidupmi kultuvrra birastahtti birrasii diehtovuogádaga bakte lea áidnalunddot proseassa báikkálaškultuvrrain, muhto duovddamuitodoahpaga bakte dat sáhttet dutkojuvvot ja buohtastahttojuvvot. Buohtastahttin sierra boazosápmelaš kultuvrraid gaskka sáhtálii leat informatiivvalaš, daningo dakko bakte sáhtta buohtastahttit báikkálaš vuogáiduvvanmáliid erohusaid, mot erohusat geografijas ja resursavuodus leat váikkuhan báikkálaškultuvrii ja mot dat ovdanbohtet duovddamuittu olis.

Girjjálašvuhta

- AARSETH, BJØRN 1989: Grenseoppgjørene og konsekvensene av disse for den nordsamiske bosetting i Norge. – Bjørn Aarseth (doaim.), *Grenser i Sameland* s. 43–83. Samiske samlinger, bind XIII. Oslo: Norsk Folkemuseum.
- AIKIO, MARJUT 1988: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 479. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- AIKIO, SAMULI 1992: *Olbmot ovdal min. Sámiid historja 1700-logu rádjái*. Ohcejohka: Girjegjiisá.
- BARTH, FREDRIK 1956: Ecological Relationships of Ethnic Groups in Swat, North Pakistan. – *American Anthropologist*. Vol. 58/6.
- BEE, ROBERT 1974: *Patterns and processes. An introduction to anthropological*

- strategies for the study of sociocultural change*. New York: Collier Macmillan Publishers.
- BENNETT, JOHN 1976: *The Ecological Transition: Cultural Anthropology and Human Adaptation*. New York – Toronto – Oxford – Sydney – Frankfurt: Pergamon Press INC.
- BORCHGREVINK, AXEL 2002: Clean and Green: Indigenous Knowledge and Cultural Models in a Philippine Community. – *Ethnos Vol 67:2* s. 223–244.
- BURGESS, PHILIP 1999: *Traditional knowledge*. Copenhagen: Arctic Council Indigenous Peoples' Secretariat.
- DIAMOND, JARED 1999: *Guns, Germs and Steel: The Fates of Human Societies*. London: W.W. Norton & Co Ltd.
- 2003: *Tykit, taudit, teräs: ihmisen yhteiskuntien kohtalot*. Helsinki: Terra Cognita.
- HARDESTY, DONALD 1972: The Human Ecological Niche. – *American Anthropologist* Vol. 74.
- HEIKKINEN, HANNU 2002: *Sopeutumisen mallit. Poronhoidon adaptaatio jälkiteolliseen toimintaympäristöön Suomen läntisellä poronhoitoalueella 1980–2000*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 892. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HELANDER, ELINA 1999: Traditional Sámi knowledge. – Ludger Müller-Wille (doaim.), *Human Environmental Interactions: Issues and concerns in Upper Lapland, Finland*. Arktisen keskuksen tiedotteita 26 s. 25–28. Rovaniemi: University of Lapland.
- HERSKOVITS, MELVILLE 1958: *Cultural Anthropology. An Abridged Revision of Man and His Works*. New York: Alfred A. Knopf.
- HIRSCH, ERIC 1995: Introduction. Landscape: Between Place and Space. – Eric Hirsch – Michael O'Hanlon (doaim.), *The Anthropology of Landscape. Perspectives on Place and Space* s. 1–30. Oxford University: Guildford & King's Lynn.
- INGOLD, TIM 1980: *Hunters, Pastoralists and Ranchers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1992: Culture and the perception of environment. – Elisabeth Croll – David Parkin (doaim.), *Bush base: forest farm. Culture, environment and development* s. 39–56. London: Routledge.
- 2000: *The perception of the environment. Essays in livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- ITKONEN, TOIVO I. 1984 (1948): *Suomen lappalaiset vuoteen 1945. II osa*.

Helsinki: WSOY.

- JERNSLETEN, NILS 1997: Sami Traditional Terminology: Professional Terms Concerning Salmon, Reindeer and Snow. – Gaski, Harald (doaim.), *Sami Culture in a New Era – the Norwegian Sami Experience* s. 86–108. Kárášjohka: Davvi Girji OS.
- KALSTAD, JOHAN KLEMET HÆTTA 1999: *Reindriftspolitik og samisk kultur – en uløselig konflikt? En studie av reindriftstilpasninger og moderne reindriftspolitik*. Diedut 2/1999. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- KORHONEN, MIKKO 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 370. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KORPIJAAKKO-LABBA, KAISA 2000: *Saamelaisten oikeusasemasta Suomessa – kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan lopulta itsenäisyyden ajan alkuun*. Diedut 1/1999. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- MEAD, MARGARED 1963: Socialization and Enculturation. – *Current Anthropology* 4/2 s. 184–188.
- NICKUL, KARL 1970: *Saamelaiset kansana ja kansalaisina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 297. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NIELSEN, KONRAD 1979 (1932–1962): *Lappisk (samisk) ordbok. Lapp Dictionary Vol. II*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NORA, PIERRE 1996: General Introduction: Between Memory and History. – Lawrence D. Kritzman (doaim.), *Realms of memory: the construction of French past. Volume 1: Conflicts and divisions* s. 1–23. New York: Columbia University Press.
- NÄKKÄLÄJÄRVI, KLEMETTI 2002: Reindeer earmarks as a Sámi cultural system. – Jukka Pennanen – Klemetti Näkkäläjärvi (doaim.), *Siiddastallan – From Lapp Communities to Modern Sámi Life* s. 140–148. Publication of the Inari Sámi Museum Number 5. Inari: Sámi museum.
- OCHS, ELINOR – SCHIEFFELIN, BAMBI B. 1988: Language acquisition and socialization. Three developmental stories and their implications. – Richard A. Schweder – Robert A. LeVine (doaim.), *Culture Theory. Essays on mind, self and emotion* s. 276–322. Cambridge: Cambridge University Press.
- PAINE, ROBERT 1994: *Herds of the Tundra. A Portrait of Saami Reindeer Pastoralism*. Washington – London: Smithsonian Institution Press.
- PEHRSON, ROBERT 1964: *The Bilateral Network of Social Relations in Könkämä Lapp District*. Samiske samlinger Bind VII. Norsk Folke-

- museum. Oslo: Universitetsforlaget.
- PELTO, PERTTI J. 1973: *The Snowmobile Revolution: Technology and Social Change in the Arctic*. The Kiste-Ogan Social Change Series in anthropology. Cummings. Publishing Company.
- PENNANEN, JUKKA 2000: *Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää. Kuolan poronhoitajien sosiokulttuurinen adaptaatio 20. vuosisadalla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 779. Helsinki: SKS.
- 2002: Large-scale reindeer herding brings changes to the siidas. – Jukka Pennanen – Klemetti Näkkäljärvi (doaim.), *Siiddastallan – From Lapp Communities to Modern Sámi Life* s. 114–121. Publication of the Inari Sámi Museum Number 5. Inari: Sámi museum.
- 2006: Sámi Society and Gender Relations. – Robert Jarvenpa – Hetty Jo Brumbach (doaim.), *Circumpolar Lives and Livelihood. A Comparative Ethnoarchaelogy of Gender and Subsistence* s. 158–187. University of Nebraska Press.
- RAIVO, PETRI J. 2004: Historialliset maisemat ja maantieteellinen muisti: Näkökulmia sotahistorian sijainnilliseen representaatioon.– Raine Mäntysalo (doaim.), *Paikan Heijastuksia: Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite* s. 141–163. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- RISAGER, KAREN 2006: *Language and Culture. Global Flows and Complexity*. Languages for Intracultural Communication and Education 11. Cromwell: Multilingual Matters Ltd.
- RUONG, ISRAEL 1971 (1969): *Samerna*. Aldusserien 268. Alb. Stockholm: Bonniers boktryckeri.
- SCHAMA, SIMON 1995: *Landscape and Memory*. Bath: HarperCollins Publishers.
- SCHACTER, DANIEL. L. 2001: *Muisti. Aivot, mieli ja menneisyys*. Helsinki: Terra Cognita.
- SMITH, P. L. 1938: *Kautokeino og kautokeinolappene*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning Serie B 34. Oslo: Universitetsforlaget.
- STEWART, JULIAN 1972: *Theory of Culture Change. The Methodology of Multilinear Evolution*. Urbana: University of Illinois Press. *United Nations convention on Biological diversity* (2007).
<http://www.cbd.int/convention/-convention.shtml>

Eará gáldut

- NÄKKÄLÄJÄRVI, KLEMETTI 2008: *Jauristunturin porosaamelaisten intrakulttuurinen dynamiikka: Poronhoidon kulttuuritietojärjestelmä ja kehitys 1930-luvulta vuoteen 1995*. Näkkösgirjji giehtačálus.
- SAIJETS, MIKA 2006: *Boazonamahusat – Leksikála semantihkalaš guorahallan bohcco ahke-, sohkabealle-, guolga- ja čoarvenamahusain Báišduod-dara bálgosis*. Prentekeahtes sámegiela ja sámi kultuvrra pro gradu-bargu. Oulun yliopisto: Giellagas-instituutti.

Landscape memory in Sami reindeer herding: System of Sami reindeer herders' cultural knowledge in the Jávrrušduottar district in Northern Finland

This review demonstrates how the theory landscape memory can be used in anthropological research within local communities. This case study analyzes how Sami reindeer herders gain and use their professional skills and reindeer terminology and how their skills develop into landscape memory. The case study is based on field work done in Jávrrušduottár, a Sami community in northern Finland. Landscape memory is at the core of the reindeer Sami cultural knowledge system and it includes a community's history, language, values, livelihood patterns and cultural ways of perceiving the landscape. The study challenges the idea of Indigenous Ecological Knowledge as a suitable method for studying indigenous peoples and emphasises the local human-environmental relationship as a basis for understanding local culture. The study wants to raise into theoretical discussion the idea of landscape memory as method for studying environmental relations. The study suggests, that although new technologies and vehicles have changed reindeer herding towards a more market oriented approach, the basic function of reindeer herding has stayed the same. Reindeer herding in the research area has maintained its cultural core within changing environmental, economic and bureaucratic processes. For the future of reindeer herding it is important that herders see reindeer herding as a way of life.

Klemetti Näkkäljärvi

Dáiddaávdnasiid ja antropologijja instituhtta/Oulu universitehta
klemetti.nakkalajarvi@col.inet.fi